

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
OŚRODEK INFORMACJI

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
693 - 46 - 92, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89

INTERNET

<http://www.cbos.pl>

E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/37/2006

O UCZCIWOŚCI I RZETELNOŚCI ZAWODOWEJ

KOMUNIKAT Z BADAŃ

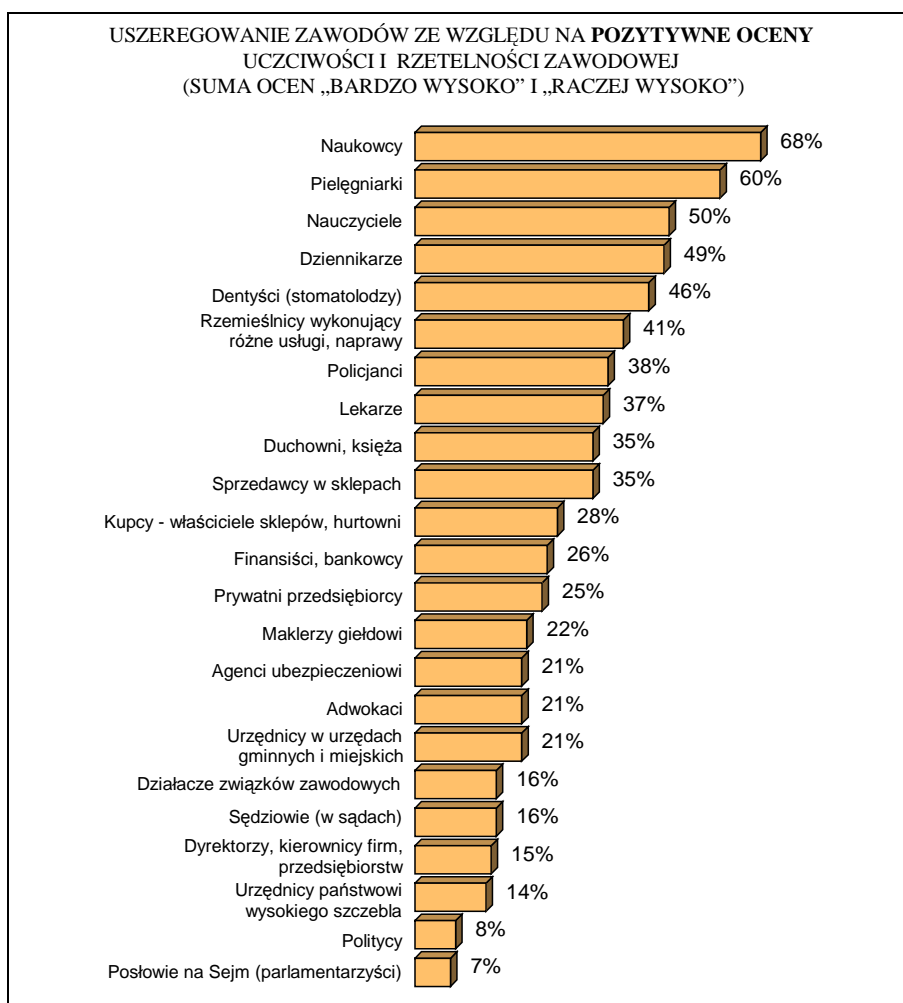
WARSZAWA, MARZEC 2006

PRZEDRUK I ROZPOWSZECHNIANIE MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku
28 września 2005 roku

- ❖ Spośród ocenianych zawodów najlepszą opinią ze względu na uczciwość i rzetelność zawodową cieszą się, tak jak ponad pięć lat temu, naukowcy i pielęgniarki - większość ankietowanych wystawia im oceny pozytywne.
- ❖ Najgorzej oceniana jest uczciwość i rzetelność parlamentarzystów oraz polityków.

- ❖ W porównaniu z wynikami uzyskanymi w 2000 roku opinie o większości zawodów (18 spośród 23) poprawiły się, a ogólna średnia ocen jest obecnie wyższa. Gorzej oceniane są tylko następujące profesje: sędziowie, posłowie na Sejm, politycy, agenci ubezpieczeniowi oraz finansiści, bankowcy. Najbardziej poprawiły się średnie ocen policjantów, działaczy związków zawodowych, urzędników w urzędach gminnych i miejskich oraz prywatnych przedsiębiorców.

Przestrzeganie określonych standardów zawodowej rzetelności charakteryzuje wiele zawodów. Niektóre profesje, np. lekarze czy adwokaci mają rozbudowane kodeksy etyki zawodowej, o bardzo długiej tradycji. W innych zawodach od stosunkowo niedawna formułuje się zasady właściwego postępowania, które mają służyć prawidłowemu wykonywaniu zawodów i chronić przed nadużyciami czy wykorzystywaniem pozycji zawodowej do prywatnych interesów.

Znaczenie takich zasad jest szczególnie duże wtedy, gdy wykonywanie danego zawodu wiąże się ze znaczną autonomią i brakiem możliwości kontroli ze strony innych lub naraża jego przedstawicieli na pokusy omijania czy nieprzestrzegania norm prawnych i osiągania przez to osobistych korzyści finansowych. Bardzo ważnym czynnikiem określającym znaczenie rzetelności zawodowej jest bezpośredni wpływ na los, a nawet życie innych osób (dotyczy to np. lekarzy), na ich osobowość, charakter, wychowanie i kształcenie (np. nauczyciele) oraz na inne dobra i wartości szczególnie cenne dla jednostek i społeczeństwa. Normy etyki zawodowej służą także budowaniu społecznego zaufania do przedstawicieli danego zawodu oraz instytucji, które reprezentują (np. banków, giełdy, sądów i wielu innych) - niezbędnego dla ich prawidłowego funkcjonowania. Przestrzeganie określonych zasad i norm oczekuje się też od osób pełniących różne funkcje publiczne. Zaufanie do rzetelności i uczciwości przedstawicieli różnych zawodów jest również potrzebne (choćby w ograniczonym zakresie) w życiu codziennym, np. gdy kupujemy coś, korzystamy z czyichś usług, polegamy na informacjach publikowanych w mediach. Bez niego życie społeczne nie byłoby możliwe.

Próbie wysondowania społecznych opinii i przekonań dotyczących uczciwości i rzetelności zawodowej przedstawicieli wielu różnych zawodów podjęliśmy po raz pierwszy w 1997 roku i powtórzyliśmy w 2000 roku¹. Po przeszło pięciu latach², jakie upłynęły od ostatniego sondażu na ten temat, chcieliśmy sprawdzić, czy zaszły zmiany w społecznym postrzeganiu uczciwości i rzetelności zawodowej osób wykonujących różne zawody

---

¹ Zob. komunikaty CBOS: „Uczciwość i rzetelność zawodowa”, styczeń 1998 (oprac. W. Derczyński), i „Opinie o uczciwości i rzetelności zawodowej”, sierpień 2000 (oprac. W. Derczyński).

² Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (189) przeprowadzono w dniach 3-6 lutego 2006 roku na liczącej 1011 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

i funkcje, zwłaszcza że zmieniły się nastroje społeczne (obecnie są lepsze niż w połowie 2000 roku), a opinie o uczciwości i rzetelności zawodowej - jak się wydaje - podlegają ich wpływom.

HIERARCHIA ZAWODÓW ZE WZGLĘDU NA POSTRZEGANĄ UCZCIWOŚĆ I RZETELNOŚĆ

Uczciwość i rzetelność zawodową ludzi wykonujących różne zawody lub działających w niektórych dziedzinach ankietowani oceniali za pomocą 5-punktowej skali - od „bardzo nisko” do „bardzo wysoko” - której środek stanowiły oceny „średnio, przeciętnie”. Trzeba zaznaczyć, że oceny pośrednie w odniesieniu do wielu zawodów, w wykonywaniu których wymaga się przestrzegania wysokich standardów etycznych w pracy (a niekiedy i poza nią), mogą być w istocie interpretowane jako opinie negatywne.

Zawody oceniane ze względu na postrzeganą uczciwość i rzetelność ich przedstawicieli uszeregowano według średniej uzyskanych ocen (tabela 1), a nie według łącznej liczby ocen pozytywnych czy negatywnych. Pozwala to wyeliminować wpływ większej lub mniejszej wiedzy ankietowanych o poszczególnych zawodach na częstość i rozkład ocen; w niektórych przypadkach znaczna grupa respondentów nie miała wyrobionej opinii na temat danej profesji, zatem odsetki jej ocen - zarówno pozytywnych, jak i negatywnych - były wyraźnie niższe.

Spośród dwudziestu trzech zawodów tylko piętnaście uzyskało średnie ocen powyżej „3”, co oznacza, że w stosunku do przedstawicieli tych zawodów oceny pozytywne przeważają nad negatywnymi i to na ogół znacznie. (Jedynie w odniesieniu do agentów ubezpieczeniowych przewaga ta jest niewielka.) W pozostałych przypadkach przeważają oceny negatywne, ale tylko w odniesieniu do czterech najgorzej ocenianych profesji - sędziów, urzędników państwowych wysokiego szczebla, parlamentarzystów oraz polityków - przewaga tych ocen jest duża.

Dla wielu zawodów najczęściej wyrażaną opinią o uczciwości i rzetelności zawodowej ich przedstawicieli jest ocena „średnio, przeciętnie”. Opinie pozytywne zdecydowanie dominują jedynie w przypadku najlepiej ocenianych pod tym względem zawodów, zwłaszcza pierwszych czterech na liście.

Tylko dwie grupy zawodowe - naukowcy i pielęgniarki - są pozytywnie oceniane przez większość badanych, dwie kolejne na liście - nauczyciele i dziennikarze - przez połowę.

Tabela 1

Chcielibyśmy teraz dowiedzieć się, co sądzi Pan(i) o uczciwości i rzetelności ludzi, którzy pracują lub działają w różnych dziedzinach, wykonują różne zawody. Jak by Pan(i) ocenił(a) uczciwość i rzetelność:	Bardzo nisko	Raczej nisko	Średnio, przeciętnie	Raczej wysoko	Bardzo wysoko	Trudno powiedzieć	Średnia ocen (1-5)	Odchylenie standardowe		
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	w procentach				
- naukowców	0	2	18	50	18	12	3,94	0,72		
- pielęgniarek	1	4	31	46	14	4	3,72	0,79		
- nauczycieli	1	4	38	40	10	7	3,60	0,77		
- dziennikarzy	1	8	35	39	10	7	3,52	0,86		
- dentyków (stomatologów)	2	9	38	37	9	6	3,44	0,87		
- rzemieślników wykonujących różne usługi, naprawy	1	6	46	36	5	6	3,41	0,71		
- sprzedawców w sklepach	1	5	57	29	6	2	3,35	0,71		
- policjantów	3	13	42	33	5	4	3,26	0,87		
- maklerów giełdowych	2	6	32	18	4	38	3,26	0,84		
- kupców - właścicieli sklepów, hurtowni	1	8	55	24	4	9	3,24	0,69		
- finansistów, bankowców	3	7	35	22	4	29	3,24	0,86		
- lekarzy	4	14	42	29	8	3	3,23	0,93		
- duchownych, księży	6	16	39	25	10	4	3,20	1,03		
- prywatnych przedsiębiorców	3	12	51	21	4	9	3,12	0,81		
- agentów ubezpieczeniowych	3	15	42	18	3	19	3,02	0,84		
- adwokatów	5	18	39	17	4	17	2,96	0,91		
- działaczy związków zawodowych	3	15	45	14	2	21	2,94	0,79		
- dyrektorów, kierowników firm, przedsiębiorstw	4	17	52	13	2	11	2,92	0,78		
- urzędników w urzędach gminnych i miejskich	6	20	48	18	3	5	2,90	0,87		
- sędziów (w sądach)	10	21	41	13	3	12	2,76	0,95		
- urzędników państwowych wysokiego szczebla	8	26	40	12	2	13	2,72	0,90		
- posłów na Sejm (parlamentarzystów)	16	33	37	5	2	7	2,40	0,89		
- polityków	18	32	34	6	2	7	2,38	0,95		
Ogólna średnia ocen							3,15	0,84		

Tak dobre oceny przedstawicieli świata nauki są zrozumiałe. Nauka cieszy się społecznym autorytetem (profesor uniwersytetu od dawna zajmuje pierwsze miejsce w hierarchii prestiżu zawodów), a dążenie do prawdy, uczciwość i rzetelność są niezbędnymi elementami działalności naukowej. Wydaje się nawet, że pojawiające się od czasu do czasu

afery w świecie nauki - wykryte plagiaty czy oszustwa dotyczące uzyskanych wyników badań - podkreślają, paradoksalnie, wysokość standardów etycznych, jakie obowiązują naukowców.

Trudniej wyjaśnić tak wysoką pozycję pielęgniarek - znacznie wyższą niż lekarzy. Problem nieformalnych opłat i „wyrazów wdzięczności” w celu uzyskania lepszej opieki dotyczy w jakimś stopniu także tej grupy. Zawód ten jest trudny, często wymagający ofiarności, a przy tym nisko płatny, pewne zachowania więc (np. protesty, strajki, przyjmowanie materialnych dowodów wdzięczności) mogą mniej razić niż w przypadku lekarzy. Przypomnijmy, że protesty pielęgniarek w 1999 roku zyskały znaczne poparcie społeczne³. Istotnym czynnikiem wydaje się też ugruntowany w naszej kulturze pozytywny obraz tej profesji i szacunek dla niej. Blisko jedna trzecia ankietowanych ocenia jednak rzetelność pielęgniarek jedynie jako przeciętną.

Znacznym uznaniem społecznym, mimo licznych krytyk, cieszą się też nauczyciele - duży odsetek badanych wystawia im oceny pozytywne. Podobnie jest z dziennikarzami - ich uczciwość i rzetelność wielu ankietowanych ocenia wysoko. W obu przypadkach znaczenie może mieć fakt, że zawody te postrzegane są w naszym kraju jako rodzaj służby społecznej, wymagającej rzetelności, staranności i zachowania bezstronności. Opinie o dziennikarzach uzyskane we wcześniejszych sondażach były jednak dość zróżnicowane⁴, a prestiż zawodu średni. Można więc sądzić, że społeczny wizerunek tej grupy zawodowej się poprawił.

Kolejne miejsca w rankingu uczciwości zawodowej zajmują: dentyści, rzemieślnicy wykonujący różne usługi czy naprawy, sprzedawcy w sklepach, policjanci, maklerzy giełdowi, kupcy oraz finansiści i bankowcy. Warto podkreślić względnie dobre oceny zawodów związanych z funkcjonowaniem instytucji finansowych, co świadczy o społecznym zaufaniu do nich. Zawody powiązane z tą sferą są jednak mało znane ankietowanym, co mogło mieć wpływ na wyrażane opinie. Względnie dobre oceny dentystów - lepsze niż lekarzy - wynikają przypuszczalnie ze znacznego stopnia sprywatyzowania i urynkowienia usług stomatologicznych, wymuszającego rzetelność. Konkurencja na rynku wydaje się odgrywać istotną rolę także w kształtowaniu opinii o rzemieślnikach, sprzedawcach oraz kupcach. Należy jednak podkreślić, że w postrzeganiu ich rzetelności i uczciwości (zwłaszcza sprzedawców i kupców) dominują oceny przeciętne - badani najczęściej uważają, że są oni średnio uczciwi.

---

³ Zob. komunikat CBOS „Opinie o protestach pielęgniarek. Akceptacja i ocena skuteczności różnych form protestu”, lipiec 1999 (oprac. M. Wenzel).

⁴ Zob. komunikat CBOS „Społeczna rola dziennikarzy”, lipiec 1996.

Względnie wysoką pozycję na liście zajęli policjanci - znaleźli się w pierwszej dziesiątce, podczas gdy inne zawody związane z wymiarem sprawiedliwości oceniane są znacznie gorzej, poniżej średniej.

Listę profesji, w stosunku do których pozytywne oceny uczciwości i rzetelności zawodowej przeważają nad negatywnymi, ale już w mniejszym stopniu, zamykają lekarze, duchowni (księża), prywatni przedsiębiorcy i agenci ubezpieczeniowi. Opinie o tych zawodach są jednak w dużym stopniu podzielone.

Względnie niska pozycja lekarzy - mimo bardzo wysokiego prestiżu społecznego tego zawodu - wydaje się wynikać ze znacznej rozbieżności ocen: relatywnie dużej liczby opinii negatywnych (18%), a zarazem dwukrotnie większej pozytywnej (37%). Jak już wspominaliśmy, służba zdrowia nie cieszy się dobrą opinią, należy przy tym do dziedzin, w których - zdaniem ankietowanych - korupcja występuje często. Należy też zauważyć, że w przypadku lekarzy dominują opinie, iż są oni średnio, przeciętnie uczciwi i rzetelni (42% wskazań). Takie oceny mogą mieć wydźwięk pejoratywny, jeśli odnieść je do wysokich standardów etyki lekarskiej.

Raczej niewysoka pozycja księży w społecznej hierarchii uczciwości i rzetelności może wynikać z faktu, że grupie tej społeczeństwo stawia szczególne wymagania i obserwuje z krytycyzmem. Należy też podkreślić, że księża są grupą zawodową postrzeganą w najbardziej zróżnicowany sposób (o czym świadczy wartość odchylenia standardowego ogółu ich ocen).

Prywatni przedsiębiorcy oceniani są dość podobnie jak lekarze i duchowni, co - wzięwszy pod uwagę wiele przypisywanych im cech negatywnych - nie jest wynikiem złym. Można powiedzieć, że stali się uznanym elementem naszej rzeczywistości, mimo krytycznego nastawienia do nich wielu Polaków⁵.

Zawód agenta ubezpieczeniowego nie jest powszechnie znany - blisko jedna piąta badanych uchyliła się od jego oceny. Pozycja, jaką agenci uzyskali w hierarchii uczciwości i rzetelności zawodowej, wydaje się świadczyć o tym, że na rzetelności ich usług raczej można polegać.

---

⁵ Zob. badania przeprowadzone na zlecenie „Rzeczpospolitej”, opublikowane w numerze 43 z 20 lutego 2005 roku.

Ostatnią na liście grupę zawodów tworzą te, w stosunku do których negatywne opinie o uczciwości i rzetelności przeważają nad pozytywnymi. Znajdują się w niej zawody związane z wymiarem sprawiedliwości - sędziowie i adwokaci.

Nie najlepsze oceny sędziów i adwokatów - mimo standardów etycznych, obowiązujących w tych zawodach i raczej wysokiego prestiżu zawodu sędziego w naszym społeczeństwie - przypuszczalnie wynikają z postrzegania wymiaru sprawiedliwości jako nieskutecznego i nacechowanego w znacznym stopniu korupcją⁶. Zarazem dość duży odsetek ankietowanych nie ma sprecyzowanej opinii o uczciwości i rzetelności adwokatów. Na oceny sędziów mogły mieć wpływ częste ostatnio w mediach krytyczne wypowiedzi pod ich adresem.

Nieco lepiej niż sędziowie oceniani są działacze związków zawodowych oraz dyrektorzy. Ranga (nieco poniżej średniej), jaką uzyskali dyrektorzy, kierownicy firm i przedsiębiorstw, jest niższa niż prywatnych przedsiębiorców. Może to świadczyć o dość częstym postrzeganiu ich jako zamieszanych w afery oraz o negatywnych ocenach stosunków pracy w wielu zakładach. W opiniach o dyrektorach dominują jednak oceny przeciętne.

Do najgorzej ocenianych pod względem uczciwości i rzetelności zawodowej należą posłowie i politycy oraz urzędnicy w urzędach gminnych i miejskich, a także urzędnicy państwowi wysokiego szczebla. Sfera polityki jest uważana przez opinię publiczną za jedną z dziedzin, w których korupcja występuje najczęściej, zarazem od polityków i posłów bardziej niż od innych wymaga się przestrzegania norm uczciwości i bezinteresowności oraz działania w interesie publicznym. Negatywne opinie dotyczące sfery polityki obejmują także urzędników administracji państwowej i samorządowej, często oskarżanych o uwikłanie w układy i o korupcję.

Do czynników najbardziej różnicujących oceny wystawiane przez ankietowanych należą subiektywne opinie o warunkach materialnych własnego gospodarstwa domowego. Im gorzej badani je oceniają (a więc im bardziej czują się upośledzeni w stosunku do innych), tym częściej podają w wątpliwość rzetelność i uczciwość przedstawicieli większości ocenianych zawodów. Wyjątki są nieliczne - nie ma takiej zależności w przypadku rzemieślników, urzędników samorządowych oraz dziennikarzy.

---

⁶ Por. komunikat CBOS „Opinie o systemie przestrzegania prawa i wymiaru sprawiedliwości”, listopad 2005 (oprac. W. Derczyński).

Istotną rolę odgrywa też poziom wykształcenia ankietowanych - im niższy, tym częstsze są pozytywne oceny księży, policjantów, urzędników państwowych wysokiego szczebla i urzędników samorządowych, działaczy związkowych, polityków, posłów na Sejm, dziennikarzy oraz agentów ubezpieczeniowych. Można powiedzieć, że zaufanie do władzy częściej wiąże się z niższym wykształceniem respondentów.

Wyższe wykształcenie na ogół sprzyja większemu krytycyzmowi w ocenach, szczególnie w stosunku do adwokatów, rzemieślników, kupców, pielęgniarek, ale także - bardziej pozytywnym ocenom dyrektorów, kierowników firm (zob. tabele aneksowe).

Widoczne jest też pewne zróżnicowanie ocen ze względu na miejsce zamieszkania badanych, np. im mniejsza miejscowość, tym częstsze pozytywne oceny rzemieślników i kupców oraz urzędników we władzach lokalnych, częstsze też wysokie oceny uczciwości i rzetelności polityków, posłów na Sejm oraz urzędników państwowych wysokiego szczebla.

Młodzi ankietowani lepiej niż inni oceniają naukowców, maklerów giełdowych oraz finansistów, bankowców, natomiast starsi bardziej pozytywnie postrzegają postępowanie duchownych, księży, pielęgniarek i urzędników w urzędach gminnych i miejskich.

Trzeba też wspomnieć, że kobiety częściej niż mężczyźni wysoko cenią uczciwość i rzetelność przedstawicieli różnych zawodów - z wyjątkiem pielęgniarek, rzemieślników i kupców oraz urzędników wysokiego szczebla i maklerów giełdowych (zob. tabele aneksowe).

ZMIANY W OCENACH RZETELNOŚCI I UCZCIWOŚCI ZAWODOWEJ

Porównując tegoroczne wyniki z uzyskanymi w poprzednich sondażach można zauważyć, że opinie o większości zawodów (18 spośród 23) są obecnie lepsze niż w 2000 roku, a ogólna średnia ocen wyższa. Gorzej oceniane są następujące zawody: sędziowie, posłowie na Sejm, politycy, agenci ubezpieczeniowi oraz finansiści, bankowcy. Obecne oceny większości grup zawodowych są też lepsze niż w 1997 roku, kiedy po raz pierwszy badaliśmy tę sprawę. Wyjątek stanowią: finansiści, bankowcy, agenci ubezpieczeniowi, adwokaci, dyrektorzy firm, sędziowie, urzędnicy państwowi wysokiego szczebla, posłowie i politycy.

Tabela 2

Chcielibyśmy teraz dowiedzieć się, co sądzi Pan(i) o uczciwości i rzetelności ludzi, którzy pracują lub działają w różnych dziedzinach, wykonują różne zawody. Jak by Pan(i) ocenił(a) uczciwość i rzetelność:	Bardzo nisko	Raczej nisko	Średnio, przeciętnie	Raczej wysoko	Bardzo wysoko	Trudno powiedzieć	Średnia ocen (1-5)	Odchylenie standardowe		
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	w procentach				
- naukowców	1997	0	3	25	41	14	16	3,78	0,79	
	2000	1	3	21	45	17	14	3,86	0,80	
	2006	0	2	18	50	18	12	3,94	0,72	
- pielęgniarzek	1997	1	5	39	41	10	4	3,56	0,79	
	2000	1	4	34	48	9	4	3,64	0,74	
	2006	1	4	31	46	14	4	3,72	0,79	
- nauczycieli	1997	1	6	46	33	8	6	3,45	0,77	
	2000	1	6	44	37	6	6	3,44	0,76	
	2006	1	4	38	40	10	7	3,60	0,77	
- dziennikarzy	1997	3	12	46	25	6	9	3,22	0,86	
	2000	2	8	39	33	8	11	3,42	0,83	
	2006	1	8	35	39	10	7	3,52	0,86	
- dentystów (stomatologów)	1997	3	13	41	27	9	6	3,27	0,94	
	2000	4	10	42	32	6	6	3,26	0,90	
	2006	2	9	38	37	9	6	3,44	0,87	
- rzemieślników wykonujących różne usługi, naprawy	1997	2	9	57	25	3	5	3,19	0,72	
	2000	2	7	48	33	4	6	3,32	0,76	
	2006	1	6	46	36	5	6	3,41	0,71	
- sprzedawców w sklepach	1997	2	10	65	18	4	2	3,11	0,71	
	2000	1	8	64	22	3	2	3,19	0,68	
	2006	1	5	57	29	6	2	3,35	0,71	
- policjantów	1997	6	20	51	16	3	4	2,92	0,86	
	2000	5	21	49	16	3	5	2,92	0,87	
	2006	3	13	42	33	5	4	3,26	0,87	
- maklerów giełdowych	1997	3	6	30	20	4	36	3,23	0,90	
	2000	2	8	28	17	4	41	3,20	0,88	
	2006	2	6	32	18	4	38	3,26	0,84	

(cd.)

- kupców, właścicieli sklepów, hurtowni	1997	3	14	59	15	2	7	3,00	0,71
	2000	2	13	56	18	2	9	3,07	0,73
	2006	1	8	55	24	4	9	3,24	0,69
- finansistów, bankowców	1997	3	8	34	23	5	27	3,27	0,88
	2000	3	8	34	22	4	29	3,25	0,87
	2006	3	7	35	22	4	29	3,24	0,86
- lekarzy	1997	5	18	43	23	9	2	3,13	0,99
	2000	5	20	42	24	6	2	3,06	0,95
	2006	4	14	42	29	8	3	3,23	0,93
- duchownych, księży	1997	11	18	42	18	8	3	2,95	1,08
	2000	9	17	37	23	10	4	3,07	1,10
	2006	6	16	39	25	10	4	3,20	1,03
- prywatnych przedsiębiorców	1997	5	18	50	14	2	10	2,90	0,83
	2000	5	17	49	15	3	11	2,92	0,84
	2006	3	12	51	21	4	9	3,12	0,81
- agentów ubezpieczeniowych	1997	2	10	45	16	4	23	3,12	0,79
	2000	3	12	42	15	3	25	3,04	0,81
	2006	3	15	42	18	3	19	3,02	0,84
- adwokatów	1997	5	14	36	18	3	24	3,01	0,92
	2000	6	16	39	14	2	23	2,88	0,90
	2006	5	18	39	17	4	17	2,96	0,91
- działacze związków zawodowych	1997	5	17	47	11	2	19	2,88	0,82
	2000	8	23	42	9	1	17	2,65	0,84
	2006	3	15	45	14	2	21	2,94	0,79
- dyrektorów, kierowników firm, przedsiębiorstw	1997	4	14	50	15	3	14	2,99	0,81
	2000	6	17	48	14	1	14	2,85	0,83
	2006	4	17	52	13	2	11	2,92	0,78
- urzędników w urzędach gminnych i miejskich	1997	7	24	53	10	2	5	2,75	0,81
	2000	9	26	50	8	1	6	2,64	0,82
	2006	6	20	48	18	3	5	2,90	0,87

(cd.)

- sędziów (w sądach)	1997	7	14	38	18	6	18	3,02	0,99	
	2000	8	18	37	17	3	17	2,85	0,96	
	2006	10	21	41	13	3	12	2,76	0,95	
- urzędników państwowych wysokiego szczebla	1997	4	14	47	15	2	18	2,96	0,81	
	2000	11	27	39	8	1	14	2,55	0,88	
	2006	8	26	40	12	2	13	2,72	0,90	
- posłów na Sejm (parlamentarzystów)	1997	6	18	52	11	2	10	2,83	0,81	
	2000	13	32	40	5	1	10	2,44	0,83	
	2006	16	33	37	5	2	7	2,40	0,89	
- polityków	1997	9	23	48	7	1	12	2,66	0,82	
	2000	15	31	39	5	1	9	2,39	0,84	
	2006	18	32	34	6	2	7	2,38	0,95	
Ogólna średnia ocen								1997	3,10	0,84
								2000	3,04	0,84
								2006	3,15	0,84

W 2000 roku opinie o uczciwości i rzetelności zawodowej były szczególnie krytyczne, co być może wynikało z bardzo złych wówczas nastrojów społecznych; oceny niektórych zawodów są więc obecnie lepsze, ale nie tak dobre jak w 1997 roku. Systematyczne pogarszanie się ocen dotyczy finansistów, bankowców, agentów ubezpieczeniowych, sędziów, posłów na Sejm i polityków, ale w największym stopniu - posłów.

W porównaniu z wynikami sondażu z 2000 roku najbardziej poprawiły się średnie ocen policjantów, działaczy związków zawodowych, urzędników w urzędach gminnych i miejskich⁷ oraz prywatnych przedsiębiorców, znacznie lepsze są też średnie ocen nauczycieli, lekarzy, dentystów, kupców, sprzedawców, urzędników państwowych wysokiego szczebla i księży (zob. tabela 3).

⁷ Ostatnio poprawiły się opinie o działalności władz samorządowych - zob. komunikat CBOS „Opinie o działalności instytucji publicznych”, luty 2006 (oprac. M. Wenzel).

RANGA ZAWODÓW ZE WZGLĘDU NA POZYTYWNE OCENY UCZCIWOŚCI I RZETELNOŚCI ZAWODOWEJ

Obok hierarchii uwzględniającej ogół uzyskanych ocen warto też uszeregować poszczególne zawody według odsetka pozytywnych opinii o uczciwości i rzetelności ich przedstawicieli. Pozwoli to zorientować się, kto najczęściej postrzegany jest jako uczciwy i rzetelny, przestrzegający standardów etyki zawodowej. W tabeli zestawiono oceny tegoroczne z uzyskanymi w 2000 roku, można więc zaobserwować przesunięcia w górę lub w dół tak rozumianej hierarchii.

Ranga zawodów ze względu na pozytywne oceny uczciwości i rzetelności zawodowej niewiele różni się od hierarchii opartej na średniej ocen. Czołowe pozycje - tak samo jak tam - zajmują naukowcy, pielęgniarki, nauczyciele i dziennikarze; następne dwa miejsca - dentyści i rzemieślnicy. Dalej jednak są już istotne zmiany - na kolejnych miejscach, znacznie wyższych niż poprzednio, uplasowali się policjanci, lekarze i księża, wyprzedzając sprzedawców, kupców, finansistów, prywatnych przedsiębiorców i maklerów.

Trzeba zaznaczyć, że przy takim ujęciu tracą mało znane zawody, np. maklerzy giełdowi, których uczciwości i rzetelności wiele osób nie potrafiło ocenić. Zyskują natomiast te, w stosunku do których oceny są bardzo zróżnicowane (dużo jest zarówno pozytywnych, jak i negatywnych), np. znacznie poprawiła się pozycja lekarzy i księży. Z innego powodu - ze względu na bardzo wysoki odsetek ocen średnich - pogorszyła się pozycja (o trzy miejsca) sprzedawców sklepowych.

Wiele różnic polega jedynie na przesunięciu się o jedną pozycję w górę lub w dół. O dwa miejsca niżej usytuowani są dyrektorzy firm, a o dwa wyżej - urzędnicy samorządowi.

Możemy też zobaczyć, jak dalece obecna hierarchia różni się od tej sprzed pięciu lat. Na pierwszych dziesięciu pozycjach zaszły niewielkie zmiany: finansisci, bankowcy spadli z 9 na 12 miejsce, a policjanci awansowali z 14 na 7, natomiast duchowni, księża przesunęli się o dwa miejsca w dół. Więcej jest zmian na dole hierarchii. Pogorszyły się pozycje sędziów (o sześć miejsc), prywatnych przedsiębiorców i maklerów giełdowych (o trzy miejsca), dyrektorów firm (o dwa), posłów na Sejm (o jedno), poprawiły się natomiast pozycje urzędników w urzędach gminnych i miejskich (o trzy miejsca) oraz kupców, adwokatów, działaczy związków zawodowych, polityków (o jedno).

Tabela 3

Chcielibyśmy teraz dowiedzieć się, co sądzi Pan(i) o uczciwości i rzetelności ludzi, którzy pracują lub działają w różnych dziedzinach, wykonują różne zawody. Jak by Pan(i) ocenił(a) uczciwość i rzetelność:	Oceny pozytywne (suma ocen „raczej wysoko” i „bardzo wysoko”)		Różnica	Średnia ocen (na skali 1-5)		Różnica średnich
	2000	2006		2000	2006	
	w procentach					
- naukowców	62	68	+6	3,86	3,94	0,08
- pielęgniarek	57	60	+3	3,64	3,72	0,08
- nauczycieli	43	50	+7	3,44	3,60	0,16
- dziennikarzy	41	49	+8	3,42	3,52	0,10
- dentystów (stomatologów)	38	46	+8	3,26	3,44	0,18
- rzemieślników wykonujących różne usługi, naprawy	37	41	+4	3,32	3,41	0,09
- policjantów	19	38	+19	2,92	3,26	0,34
- lekarzy	30	37	+7	3,06	3,23	0,17
- duchownych, księży	33	35	+2	3,07	3,20	0,13
- sprzedawców w sklepach	25	35	+10	3,19	3,35	0,16
- kupców - właścicieli sklepów, hurtowni	20	28	+8	3,07	3,24	0,17
- finansistów, bankowców	26	26	0	3,25	3,24	-0,01
- prywatnych przedsiębiorców	18	25	+7	2,92	3,12	0,20
- maklerów giełdowych	21	22	+1	3,20	3,26	0,06
- agentów ubezpieczeniowych	18	21	+3	3,04	3,02	-0,02
- adwokatów	16	21	+5	2,88	2,96	0,08
- urzędników w urzędach gminnych i miejskich	9	21	+12	2,64	2,90	0,26
- działaczy związków zawodowych	10	16	+6	2,65	2,94	0,29
- sędziów (w sądach)	20	16	-4	2,85	2,76	-0,09
- dyrektorów, kierowników firm, przedsiębiorstw	15	15	0	2,85	2,92	0,07
- urzędników państwowych wysokiego szczebla	9	14	+5	2,55	2,72	0,17
- polityków	6	8	+2	2,39	2,38	-0,01
- posłów na Sejm (parlamentarzystów)	6	7	+1	2,44	2,40	-0,04
Ogólna średnia ocen				3,04	3,15	0,11

PORÓWNANIE Z INNYMI KRAJAMI

W poprzednim sondażu na ten temat mogliśmy porównać uzyskane wyniki z danymi z kilku innych krajów, w których zadano prawie takie samo pytanie⁸. Obecnie dysponujemy porównywalnymi danymi jedynie dla USA - z roku 2005 oraz poprzednich dwóch lat (Gallup zadaje to pytanie co roku)⁹.

Na liście amerykańskiej na pierwszym miejscu już od kilku lat (właściwie odkąd je uwzględniono) znajdują się pielęgniarki, które u nas zajmują drugie miejsce, tuż po naukowcach. Amerykanie nie uwzględniają jednak w swoich sondażach takiej kategorii zawodowej jak naukowcy, nie ma też żadnej innej na tyle bliskiej, by można było porównać wyniki. Być może także w USA naukowcy zajęliby pierwsze miejsce.

Na liście amerykańskiej, podobnie jak na polskiej, wysokie pozycje - w pierwszej dziesiątce - zajmują lekarze, nauczyciele (*high school teachers*, czyli nauczyciele szkół średnich), policjanci, duchowni oraz dziennikarze, choć różnice miejsc są czasem znaczne. Na amerykańskiej liście w pierwszej dziesiątce byłiby też zapewne dentyści (piąte miejsce w 2003 roku) czy sędziowie (ósmo miejsce w 2004 roku), gdyby uwzględniono ich w sondażu z 2005 roku. Natomiast podobnie niską pozycję (choć nie na samym końcu, jak w Polsce) zajmują politycy (kongresmani i senatorowie). Porównywalne są pozycje adwokatów w Polsce i prawników w Stanach Zjednoczonych czy też dyrektorów, kierowników firm w obu krajach.

Trzeba jednak podkreślić, że pozytywne oceny uczciwości i rzetelności zawodowej poszczególnych profesji są znacznie częstsze w USA niż w naszym kraju - różnice sięgają niekiedy kilkunastu lub więcej punktów procentowych. W pewnym stopniu wpływa na to fakt, że Amerykanie o wiele rzadziej niż Polacy nie mają zdania na temat przestrzegania zasad etyki zawodowej przez przedstawicieli poszczególnych zawodów, ale też częściej wyrażają opinie pozytywne, zwłaszcza najlepsze („bardzo wysoko”). Więcej zawodów w USA niż w Polsce cieszy się ze względu na swoje standardy etyczne dużym uznaniem społecznym.

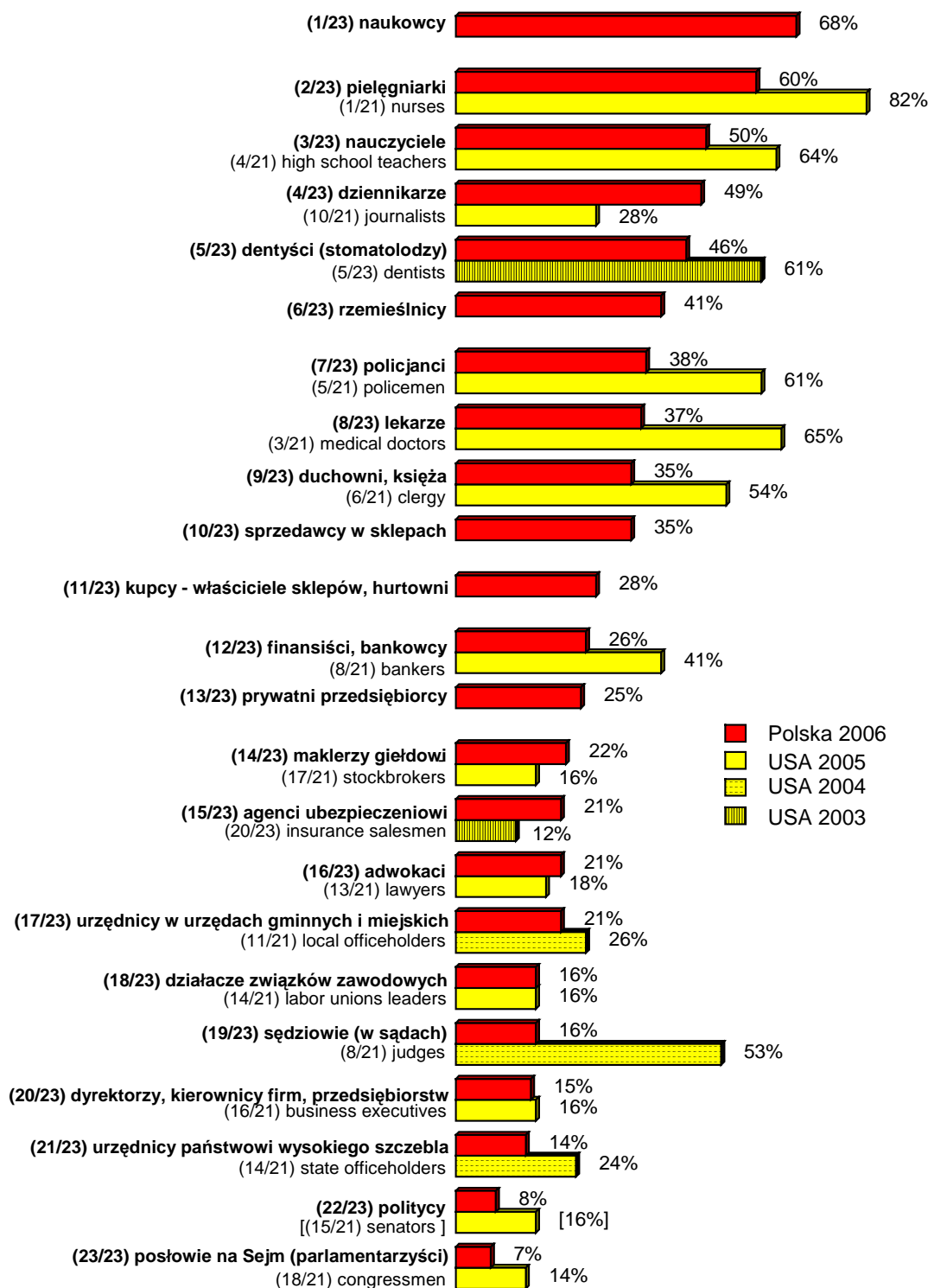
---

⁸ Zob. komunikat CBOS „Opinie o uczciwości i rzetelności zawodowej”, sierpień 2000 (oprac. W. Derczyński).

⁹ Jeffrey M. Jones „Nurses Remain Atop Honesty and Ethics List”, The Gallup Poll, December 05, 2005.

RYS. 1. USZEREGOWANIE ZAWODÓW ZE WZGLĘDU NA OCENY UCZCIWOŚCI I RZETELNOŚCI (SUMA OCEN „BARDZO WYSOKO” I „RACZEJ WYSOKO”)

Uwaga: dane dla USA pochodzą z sondażu przeprowadzonego tam w 2005 roku, ale w niektórych przypadkach - gdy brak było ubiegłorocznych danych - sięgnęliśmy po dostępne wyniki z lat wcześniejszych. W nawiasach podano miejsce, jakie dana profesja zajęła na liście 23 zawodów w Polsce i 21 zawodów w USA

W niektórych przypadkach - szczególnie, gdy niezbyt wysoko ocenia się uczciwość i rzetelność ludzi działających w danej dziedzinie - odsetki ocen pozytywnych są w obu krajach zbliżone (urzędnicy lokalni, dyrektorzy firm i *business executives*), a nawet takie same (działacze związków zawodowych). Natomiast oceny dziennikarzy są w USA znacznie gorsze (o 21 punktów procentowych mniej ocen pozytywnych niż w Polsce), nieco gorsze są też oceny agentów ubezpieczeniowych i maklerów giełdowych.

Zaufanie, jakim Polacy darzą ludzi pracujących lub działających w różnych dziedzinach, wykonujących poszczególne zawody, a także przekonanie o ich uczciwości i rzetelności zawodowej są stosunkowo umiarkowane. Tylko w przypadku naukowców i pielęgniarek oraz nauczycieli i dziennikarzy co najmniej połowa badanych uważa, że przestrzegają oni standardów etycznych obowiązujących w tych zawodach. Dla dwunastu profesji liczba pozytywnych ocen waha się od 21% do 46%, a dla sześciu ostatnich - jest jeszcze niższa. W przypadku ośmiu zawodów (na dwadzieścia trzy) oceny negatywne przeważają nad pozytywnymi. Bardzo często w opiniach o uczciwości i rzetelności zawodowej dominują oceny „średnio, przeciętnie”.

Porównanie tegorocznych danych z wynikami sondaży z lat 1997 i 2000 pozwala na bardziej optymistyczne wnioski. Obecnie oceny uczciwości i rzetelności zawodowej są na ogół lepsze niż w przeszłości. W pewnym stopniu jednak odbijają się na nich nastroje społeczne - wraz z ich pogarszaniem się rzetelność innych postrzega się w ciemniejszych barwach, natomiast poprawa nastrojów wydaje się sprzyjać bardziej przychylnym ocenom przestrzegania standardów etycznych w różnych dziedzinach naszego życia. Dobre oceny wiążą się - jak wynika z analiz - z optymizmem w przewidywaniach dotyczących rozwoju ogólnej sytuacji w kraju w ciągu najbliższego roku.

Opracował

Włodzimierz DERCZYŃSKI

A N E K S

Tabela 1. Chcielibyśmy teraz dowiedzieć się, co sądzi Pan(i) o uczciwości i rzetelności ludzi, którzy pracują lub działają w różnych dziedzinach, wykonują różne zawody. Jak by Pan(i) ocenił(a) uczciwość i rzetelność:
1 - sprzedawców w sklepach; 2 - nauczycieli; 3 - naukowców; 4 - dentystów (stomatologów); 5 - lekarzy;
6 - duchownych, księży; 7 - dziennikarzy

	1	2	3	4	5	6	7
Średnie ocen na skali 1-5	3.35	3.60	3.94	3.44	3.23	3.20	3.52
Płeć							
Mężczyźni	3.33	3.59	3.93	3.43	3.15	3.15	3.48
Kobiety	3.37	3.60	3.95	3.46	3.31	3.24	3.55
Wiek							
18-24 lat	3.30	3.49	4.07	3.56	3.32	3.12	3.43
25-34	3.33	3.66	3.92	3.34	3.10	2.98	3.54
35-44	3.38	3.64	4.00	3.57	3.23	3.17	3.56
45-54	3.31	3.52	3.89	3.36	3.19	3.12	3.56
55-64	3.46	3.64	3.95	3.42	3.17	3.28	3.47
65 lat i więcej	3.36	3.64	3.81	3.44	3.42	3.59	3.50
Miejsce zamieszkania							
Wieś	3.43	3.62	3.88	3.39	3.34	3.31	3.58
Miasto do 20 tys.	3.37	3.62	4.01	3.41	3.10	3.17	3.48
20-100 tys.	3.29	3.59	3.97	3.46	3.25	3.12	3.52
101-500 tys.	3.33	3.63	3.98	3.50	3.18	3.11	3.44
501 tys.i więcej mieszk.	3.23	3.46	3.92	3.50	3.11	3.11	3.46
Wykształcenie							
Podstawowe	3.45	3.68	3.95	3.46	3.38	3.45	3.58
Zasadnicze zawodowe	3.30	3.52	3.90	3.37	3.18	3.10	3.64
Średnie	3.32	3.58	3.97	3.43	3.15	3.12	3.48
Wyższe	3.32	3.63	3.93	3.63	3.25	3.03	3.16
Grupa społ.-zaw. pracujący							
Kadra kier., inteligencja	3.35	3.81	3.98	3.68	3.14	3.00	3.25
Prac.umysł.niż.szczębla	3.43	3.54	3.89	3.42	3.24	3.00	3.47
Pracownicy fiz.- umysł.	3.28	3.41	3.86	3.44	3.01	3.08	3.64
Robotnicy wykwalifikowani	3.33	3.64	3.91	3.24	2.99	2.90	3.56
Robotnicy niewykwalifik.	3.17	3.71	3.96	3.58	3.12	3.11	3.24
Rolnicy	3.48	3.69	3.89	3.31	3.10	3.32	3.51
Pracujący na własny rach.	3.24	3.18	4.05	3.38	3.02	2.67	3.77
Bierni zawodowo							
Renciści	3.36	3.58	3.93	3.42	3.48	3.49	3.55
Emeryci	3.35	3.64	3.86	3.41	3.31	3.47	3.49
Uczniowie i studenci	3.40	3.64	4.24	3.67	3.39	3.20	3.50
Bezrobotni	3.28	3.59	3.95	3.41	3.23	3.25	3.66
Gospodynie domowe i inni	3.52	3.40	3.94	3.49	3.51	3.02	3.54
Pracuje w:							
inst. państw., publicznej	3.32	3.69	4.02	3.49	3.18	3.11	3.48
spółce właścicieli							
prywatnych i państwa	3.32	3.65	3.97	3.57	3.10	3.12	3.55
sekt. pryw. poza rolnict.	3.32	3.48	3.84	3.35	3.02	2.83	3.44
prywatnym gosp. rolnym	3.47	3.70	3.81	3.20	3.05	3.26	3.54
Dochody na jedną osobę							
Do 300 zł	3.35	3.48	3.95	3.32	3.30	3.11	3.64
301-500	3.28	3.58	3.97	3.34	3.20	3.05	3.52
501-900	3.33	3.53	3.86	3.43	3.21	3.18	3.56
901-1200	3.33	3.73	3.82	3.36	3.17	3.18	3.41
Powyżej 1200 zł	3.32	3.53	4.16	3.48	3.06	3.08	3.38
Ocena własnych war. mater.							
Złe	3.31	3.53	3.86	3.26	3.12	3.10	3.55
Średnie	3.38	3.61	3.94	3.41	3.26	3.22	3.49
Dobre	3.35	3.64	4.02	3.66	3.31	3.26	3.52
Udział w prakt. religijnych							
Kilka razy w tygodniu	3.46	3.75	4.02	3.78	3.62	3.88	3.37
Raz w tygodniu	3.38	3.61	3.91	3.44	3.27	3.41	3.54
1-2 razy w miesiącu	3.34	3.65	4.00	3.41	3.18	3.09	3.59
Kilka razy w roku	3.30	3.46	3.94	3.44	3.09	2.83	3.57
W ogóle nie uczestniczy	3.26	3.56	3.99	3.33	3.13	2.43	3.27
Poglądy polityczne							
Lewica	3.33	3.58	3.95	3.45	3.12	2.70	3.41
Centrum	3.35	3.59	3.98	3.46	3.32	3.24	3.54
Prawica	3.42	3.61	3.90	3.45	3.18	3.30	3.53
Trudno powiedzieć	3.27	3.60	3.95	3.40	3.28	3.29	3.53

Tabela 1 (cd.)

8 - policjantów; 9 - urzędników w urzędach gminnych i miejskich; 10 - agentów ubezpieczeniowych;
11 - adwokatów; 12 - polityków; 13 - sędziów (w sądach); 14 - posłów na Sejm (parlamentarzystów)

	8	9	10	11	12	13	14
Średnie ocen na skali 1-5	3.26	2.90	3.02	2.96	2.38	2.76	2.40
Płeć							
Mężczyźni	3.23	2.86	2.99	2.93	2.32	2.70	2.36
Kobiety	3.29	2.94	3.05	3.00	2.43	2.82	2.44
Wiek							
18-24 lat	2.99	2.74	2.96	3.32	2.40	3.15	2.52
25-34	3.14	2.87	3.11	3.08	2.27	2.80	2.40
35-44	3.40	2.80	2.91	2.90	2.43	2.72	2.33
45-54	3.34	2.95	3.00	2.79	2.33	2.57	2.36
55-64	3.24	2.90	3.04	2.66	2.35	2.58	2.31
65 lat i więcej	3.44	3.18	3.15	2.95	2.51	2.71	2.47
Miejsce zamieszkania							
Wieś	3.31	3.06	3.05	3.00	2.44	2.81	2.56
Miasto do 20 tys.	3.19	2.84	3.04	2.97	2.46	2.76	2.41
20-100 tys.	3.34	2.86	3.10	3.03	2.35	2.75	2.37
101-500 tys.	3.22	2.75	2.93	2.94	2.36	2.81	2.28
501 tys.i więcej mieszk.	3.10	2.76	2.93	2.80	2.16	2.53	2.15
Wykształcenie							
Podstawowe	3.38	3.13	3.07	3.02	2.54	2.75	2.50
Zasadnicze zawodowe	3.30	2.95	3.08	2.95	2.46	2.73	2.46
Średnie	3.19	2.75	3.00	3.00	2.27	2.79	2.35
Wyższe	3.10	2.69	2.85	2.75	2.11	2.73	2.16
Grupa społ.-zaw. pracujący							
Kadra kier., inteligencja	3.25	2.80	2.87	2.81	2.26	2.80	2.20
Prac.umysł.niż.szczebła	3.21	2.77	2.99	2.94	2.16	2.55	2.26
Pracownicy fiz.- umysł.	3.18	2.76	3.01	2.96	2.33	2.65	2.40
Robotnicy wykwalifikowani	3.25	2.74	2.89	2.85	2.33	2.68	2.38
Robotnicy niewykwalifik.	2.98	2.78	2.78	2.94	2.04	2.75	2.15
Rolnicy	3.21	3.16	2.88	2.89	2.51	2.66	2.45
Pracujący na własny rach.	3.40	2.71	2.95	3.29	2.26	2.86	2.24
Bierni zawodowo							
Rencisci	3.47	3.15	3.08	2.86	2.51	2.67	2.50
Emeryci	3.37	3.07	3.12	2.82	2.43	2.63	2.42
Uczniowie i studenci	3.09	2.76	2.98	3.41	2.38	3.36	2.58
Bezrobotni	3.25	2.91	3.21	3.06	2.52	2.89	2.49
Gospodynie domowe i inni	3.15	2.89	3.20	3.12	2.51	2.81	2.50
Pracuje w:							
inst. państw., publicznej	3.28	2.86	2.95	2.88	2.32	2.74	2.27
spółce właścicieli							
prywatnych i państwa	3.36	2.85	3.06	3.02	2.42	2.82	2.44
sekt. pryw. poza rolnict.	3.12	2.66	2.85	2.87	2.12	2.57	2.24
prywatnym gosp. rolnym	3.23	3.18	2.96	2.89	2.43	2.68	2.41
Dochody na jedną osobę							
Do 300 zł	3.21	2.95	3.04	2.96	2.32	2.59	2.45
301-500	3.19	2.84	2.90	3.01	2.35	2.82	2.41
501-900	3.38	2.92	3.06	2.89	2.33	2.63	2.27
901-1200	3.22	2.66	2.74	2.77	2.32	2.56	2.22
Powyżej 1200 zł	3.26	2.78	3.28	2.89	2.17	2.67	2.26
Ocena własnych war. mater.							
Złe	3.19	2.87	2.90	2.81	2.25	2.56	2.31
Średnie	3.27	2.94	3.07	2.97	2.43	2.75	2.41
Dobre	3.31	2.87	3.06	3.09	2.41	2.95	2.48
Udział w prakt. religijnych							
Kilka razy w tygodniu	3.49	3.01	3.23	3.15	2.90	2.96	2.70
Raz w tygodniu	3.26	2.99	3.06	2.96	2.41	2.78	2.47
1-2 razy w miesiącu	3.26	2.91	3.01	2.99	2.35	2.76	2.28
Kilka razy w roku	3.17	2.69	2.93	2.89	2.21	2.65	2.22
W ogóle nie uczestniczy	3.26	2.71	2.83	2.93	2.22	2.71	2.34
Poglądy polityczne							
Lewica	3.31	2.82	3.09	2.98	2.21	2.80	2.22
Centrum	3.32	2.85	3.04	3.04	2.42	2.80	2.40
Prawica	3.21	2.88	2.97	2.90	2.43	2.71	2.45
Trudno powiedzieć	3.24	3.06	3.06	2.95	2.35	2.77	2.43

Tabela 1 (cd.)

15 - dyrektorów, kierowników firm, przedsiębiorstw; 16 - pielęgniarek; 17 - rzemieślników wykonujących różne usługi, naprawy; 18 - kupców - właścicieli sklepów, hurtowni; 19 - prywatnych przedsiębiorców; 20 - działacze związków zawodowych; 21 - urzędników państwowych wysokiego szczebla

	15	16	17	18	19	20	21
Średnie ocen na skali 1-5	2.92	3.72	3.41	3.24	3.12	2.94	2.72
Płeć							
Mężczyźni	2.92	3.76	3.42	3.26	3.14	2.91	2.72
Kobiety	2.92	3.68	3.39	3.23	3.09	2.97	2.72
Wiek							
18-24 lat	3.01	3.53	3.46	3.29	3.14	3.15	2.85
25-34	2.94	3.62	3.28	3.18	3.15	2.87	2.64
35-44	2.92	3.73	3.49	3.38	3.26	3.01	2.65
45-54	2.89	3.76	3.37	3.16	3.03	2.86	2.72
55-64	2.79	3.90	3.48	3.21	2.98	2.70	2.67
65 lat i więcej	2.97	3.84	3.40	3.26	3.11	3.03	2.81
Miejsce zamieszkania							
Wieś	2.98	3.73	3.48	3.31	3.11	3.00	2.82
Miasto do 20 tys.	2.83	3.70	3.39	3.16	3.08	2.93	2.79
20-100 tys.	2.96	3.81	3.39	3.25	3.10	2.95	2.67
101-500 tys.	2.92	3.74	3.35	3.21	3.10	2.93	2.70
501 tys.i więcej mieszk.	2.76	3.54	3.31	3.18	3.23	2.79	2.47
Wykształcenie							
Podstawowe	2.93	3.79	3.40	3.22	3.06	3.03	2.80
Zasadnicze zawodowe	2.89	3.68	3.48	3.33	3.15	2.95	2.79
Średnie	2.91	3.68	3.40	3.24	3.09	2.95	2.72
Wyższe	3.01	3.75	3.26	3.13	3.24	2.71	2.37
Grupa społ.-zaw. pracujący							
Kadra kier.,inteligencja	3.11	3.74	3.33	3.21	3.24	2.91	2.51
Prac.umysł.niż.szczebła	3.01	3.75	3.35	3.22	3.09	2.82	2.56
Pracownicy fiz.- umysł.	2.79	3.61	3.46	3.27	3.15	2.87	2.65
Robotnicy wykwalifikowani	2.82	3.62	3.30	3.14	3.04	2.92	2.77
Robotnicy niewykwalifik.	2.79	3.51	3.40	3.12	2.90	2.89	2.62
Rolnicy	2.92	3.67	3.43	3.31	3.24	2.89	2.61
Pracujący na własny rach.	3.03	3.70	3.34	3.37	3.46	2.96	2.64
Bierni zawodowo							
Renciści	2.83	3.86	3.43	3.23	3.11	2.86	2.79
Emeryci	2.87	3.90	3.40	3.20	2.99	2.95	2.76
Uczniowie i studenci	3.06	3.67	3.41	3.29	3.26	3.19	2.90
Bezrobotni	2.91	3.60	3.50	3.32	3.03	3.09	2.83
Gospodynie domowe i inni	3.10	3.57	3.52	3.43	3.35	2.82	2.75
Pracuje w:							
inst. państw., publicznej	2.90	3.70	3.45	3.16	3.16	2.93	2.67
spółce właścicieli							
prywatnych i państwa	2.98	3.78	3.40	3.31	3.31	2.96	2.75
sekt. pryw. poza rolnict.	2.90	3.61	3.25	3.20	3.03	2.82	2.50
prywatnym gosp. rolnym	2.89	3.71	3.42	3.33	3.19	2.92	2.69
Dochody na jedną osobę							
Do 300 zł	2.87	3.69	3.43	3.23	3.00	2.95	2.70
301-500	2.88	3.65	3.39	3.16	3.05	2.91	2.81
501-900	2.85	3.82	3.37	3.19	2.99	2.97	2.64
901-1200	2.90	3.66	3.27	3.02	3.08	2.85	2.55
Powyżej 1200 zł	2.97	3.73	3.35	3.23	3.13	2.88	2.79
Ocena własnych war. mater.							
Złe	2.81	3.69	3.43	3.19	2.97	2.82	2.50
Średnie	2.88	3.72	3.37	3.23	3.12	2.94	2.77
Dobre	3.10	3.74	3.44	3.32	3.25	3.04	2.83
Udział w prakt. religijnych							
Kilka razy w tygodniu	3.11	3.92	3.70	3.43	3.35	3.20	3.05
Raz w tygodniu	2.95	3.74	3.40	3.25	3.08	2.93	2.78
1-2 razy w miesiącu	2.77	3.64	3.33	3.10	3.11	3.03	2.67
Kilka razy w roku	2.86	3.68	3.44	3.26	3.07	2.89	2.57
W ogóle nie uczestniczy	2.99	3.67	3.32	3.28	3.23	2.78	2.56
Poglądy polityczne							
Lewica	2.88	3.81	3.37	3.12	3.04	2.82	2.60
Centrum	2.97	3.70	3.44	3.28	3.22	2.97	2.80
Prawica	2.92	3.72	3.37	3.26	3.10	2.95	2.68
Trudno powiedzieć	2.89	3.69	3.46	3.26	3.04	2.96	2.76

Tabela 1 (cd.)
22 - maklerów giełdowych; 23 - finansistów, bankowców

	22	23
Średnie ocen na skali 1-5	3.26	3.24
Płeć		
Mężczyźni	3.28	3.22
Kobiety	3.23	3.26
Wiek		
18-24 lat	3.28	3.33
25-34	3.31	3.27
35-44	3.32	3.29
45-54	3.22	3.22
55-64	3.19	3.13
65 lat i więcej	3.15	3.13
Miejsce zamieszkania		
Wieś	3.23	3.16
Miasto do 20 tys.	3.21	3.25
20-100 tys.	3.30	3.33
101-500 tys.	3.19	3.21
501 tys.i więcej mieszk.	3.43	3.35
Wykształcenie		
Podstawowe	3.19	3.20
Zasadnicze zawodowe	3.29	3.25
Średnie	3.29	3.26
Wyższe	3.25	3.27
Grupa społ.-zaw. pracujący		
Kadra kier., inteligencja	3.49	3.43
Prac.umysł.niż.szczebla	3.18	3.15
Pracownicy fiz.- umysł.	3.12	3.29
Robotnicy wykwalifikowani	3.23	3.10
Robotnicy niewykwalifik.	3.09	3.21
Rolnicy	3.16	2.99
Pracujący na własny rach.	3.47	3.27
Bierni zawodowo		
Renciści	3.24	3.10
Emeryci	3.09	3.13
Uczniowie i studenci	3.49	3.57
Bezrobotni	3.26	3.30
Gospodynie domowe i inni	3.48	3.37
Pracuje w:		
inst. państw., publicznej	3.36	3.25
spółce właścicieli		
prywatnych i państwa	3.42	3.55
sekt. pryw. poza rolnict.	3.13	3.16
prywatnym gosp. rolnym	3.32	3.11
Dochody na jedną osobę		
Do 300 zł	3.05	3.14
301-500	3.23	3.23
501-900	3.30	3.21
901-1200	3.10	3.04
Powyżej 1200 zł	3.44	3.48
Ocena własnych war. mater.		
Złe	3.07	3.06
Średnie	3.20	3.19
Dobre	3.49	3.46
Udział w prakt. religijnych		
Kilka razy w tygodniu	3.26	3.41
Raz w tygodniu	3.23	3.20
1-2 razy w miesiącu	3.38	3.22
Kilka razy w roku	3.11	3.29
W ogóle nie uczestniczy	3.45	3.37
Poglądy polityczne		
Lewica	3.23	3.17
Centrum	3.34	3.36
Prawica	3.26	3.17
Trudno powiedzieć	3.15	3.25